

Szakál Gyöngyvér: A tőkeáttétel korlátozása a hitelintézeteknél – kinek jó ez?¹

A pénzügyi szektorok és ezen belül is a hitelintézetek szabályozottsága az elmúlt időszakban soha nem látott méreteket öltött. Azon előírások, amelyek a bankok működését a biztonságosnak tartott keretek között tartását célozzák, egyre kifinomultabbá válnak. Mindeközben egyre nagyobb az igény egy olyan jelzőrendszer kiépítésére is, amely ezzel szemben épp az egyszerűsége törekszik és azt biztosítja, hogy gyorsan és összehasonlítható módon felmérhető legyen a piaci szereplők tevékenységének kockázatossága. E tekintetben kínálhat megoldást a tőkeáttételi mutatóra vonatkozó minimum követelményeknek való megfelelés megkövetelése 2018-tól.

A tőkeáttételi mutató szerepe és helye a prudenciális szabályozásban

Sok szó esik mostanában a prudenciális szabályozás egy új eleméről, a tőkeáttétel korlátozásáról. De mit is jelent valójában a tőkeáttétel és miért szükséges korlátozni a mértékét?

A tőkeáttétel egy gyűjtő fogalom minden olyan technikára, amely megsokszorozza a nyereségeket és veszteségeket. Mást jelent befektetési környezetben és a vállalati pénzügyek keretében. Ennek megfelelően bemutatására és mérésére is számos, eltérő tartalmú mutatót dolgoztak ki.

A bankoknál a tőkeáttétel - mint minden más vállalkozás esetében is - a működés velejárója. A hitelintézeteket tekintve azonban a részvényesek jövedelmére hatást gyakoroló elemek közül a működési tőkeáttétel helyett a finanszírozási tőkeáttétel szerepe jelentősebb. A kihelyezések finanszírozása ugyanis jelentős részben nem tőkéből történik, hanem idegen források igénybevételével valósul meg. Hitelintézeteknél akár 95:5-ös tőkeáttétel is előfordulhat, míg más szektorokban az idegen forrásbevonásban aktív vállalatok esetében is ennél lényegesen alacsonyabb aránnyal szoktak kalkulálni. Így a finanszírozási tőkeáttétel a tevékenység sajátosságából adódóan lényegesen magasabb, mint a többi szektorban. Mivel ennek tanulmányozása, illetőleg esetleges korlátozása jelenti a hitelintézeti prudenciális szabályozás alapját, a továbbiakban a tőkeáttételen belül a finanszírozási tőkeáttétel kérdésköre kerül részletesebben körüljárásra.

Banki szempontból érthető a tőkeáttétel növelésére vonatkozó igény. A tőke alapú hitelezés lényegesen drágább, mint a hitelből történő kihelyezés. Kérdés azonban, hogy meddig növelhető az idegen források aránya? Normál piaci körülmények között lényegében csak a finanszírozási források bevonásának képessége jelent határt. Stresszhelyzetben azonban egy szinten túl már jelentős veszélyekkel kell számolni, ha az eszközökhöz köthető cash-flow beáramlások nem fedezik a fix fizetési kötelezettségeket. A bevételek volatilitása vagy az eszközök leírása csökkentheti az intézmények fizetési képességét és szélsőséges esetben likviditási és/vagy szolvencia problémákhoz vezethet.

Az optimális tőkeáttételi pont meghatározásában és a tőkeáttétel azon belül tartásában a hitelintézetek azonban mindezidáig nem voltak érdekeltek. A legtöbb országban nem létezett ugyanis szanalási rendszer, amely piaci típusú megoldásokat kínált volna a bajba jutott bankok

---

¹ A szerző a Magyar Nemzeti Bank munkatársa

mentésére. A jelentősebb intézmények a korábbi tapasztalatokra hivatkozva joggal bíztak abban, hogy felszámolás helyett adott esetben kormányzati segítségben részesülnek és a tulajdonosoknak, illetve a hitelezőknek nem kell olyan mértékű veszteséggel számolniuk, amelyek az elérhető nyereségek figyelembe vételével már nem vállalhatóak. Így bátran használták ki a rendelkezésre álló lehetőségeket.

Gazdaság- és pénzügypolitikai szempontból ugyanakkor nem ilyen egyértelmű a banki tőkeáttétel kérdéskörének a kezelése. Egyrészt ösztönzendő, mivel a hitelintézetek kritikus szerepet töltenek be a pénzügyi közvetítésben és a kereslet és kínálat összehangolását a gazdasági szereplők szempontjából a leghatékonyabban valósítják meg. Másrészről viszont korlátozandó, a már fentebb kifejtett veszélyek miatt. Ez a kettősség lehet a magyarázata annak, hogy bár a banki szabályozás az elmúlt több mint harminc évben jelentős változáson ment keresztül és a tőkeáttételt közvetetten korlátozó előírások is bevezetésre kerültek, abszolút értékben a kihelyezések korlátozására nem került sor.

A finanszírozási tőkeáttételen belül meg szokás különböztetni számviteli, névérték alapú és gazdasági tőkeáttétel típusú mutatót. A számviteli tőkeáttétel definíciószerűen az összes eszköz osztva az összes eszköz mínusz az összes kötelezettség értékével. A másik alkalmazott mérőszám ezzel szemben a tőkéhez viszonyítja az eszközök és kötelezettségek összegét. A gazdasági tőkeáttétel pedig a tőke volatilitását osztja az ugyanazon az eszközben fennálló saját tőkéből (idegen forrás igénybe vétele nélküli) megvalósuló befektetés volatilitásával.

A 80-as évek előtt a bankok által vállalt tőkeáttételt semmilyen mennyiségi típusú előírás nem kötötte meg. Az érvényben lévő jegybanki tartalékolási követelmények a tőkeáttétel mértékét nem korlátozták és alapvető feltételezés volt, hogy a bankok megfelelően tőkésített intézmények.

Az első bázeli tőkeegyezmény ezzel szemben már előrelépés volt egy tőkeáttétel típusú szabályozás irányába, hiszen az gyakorlatilag a számviteli tőkeáttétel korlátozásának bevezetését jelentette. A kibővített második csomag pedig a gazdasági tőkeáttétel limitálására tett kísérletet. Az első bázeli tőkeegyezmény óta eltelt időben azonban a szabályozók kizárólag a minél kockázat érzékenyebb módszerek bevezetését szorgalmazták.

A kibontakozott gazdasági válság nyomán viszont újra megerősödtek az egyszerű, számviteli tőkeáttétel típusú szabályozást követelő hangok. Számos esetben megfigyelhető volt ugyanis, hogy a prudenciális előírásoknak megfelelő intézmények jelentős tőkeáttétellel működtek és annak ellenére, hogy a kockázatalapú követelményeket teljesítették, végül állami tőkejuttatásra szorultak. A piacok erre a jelenségre a tőkeáttétel csökkentésére irányuló nyomásgyakorlással reagáltak, nemkívánatos pénzügyi rendszerbeli és gazdasági hatásokat is előidézve. Ez vezetett el végül a tőkeáttételi rátára vonatkozó bázeli egyezmény elfogadásához.

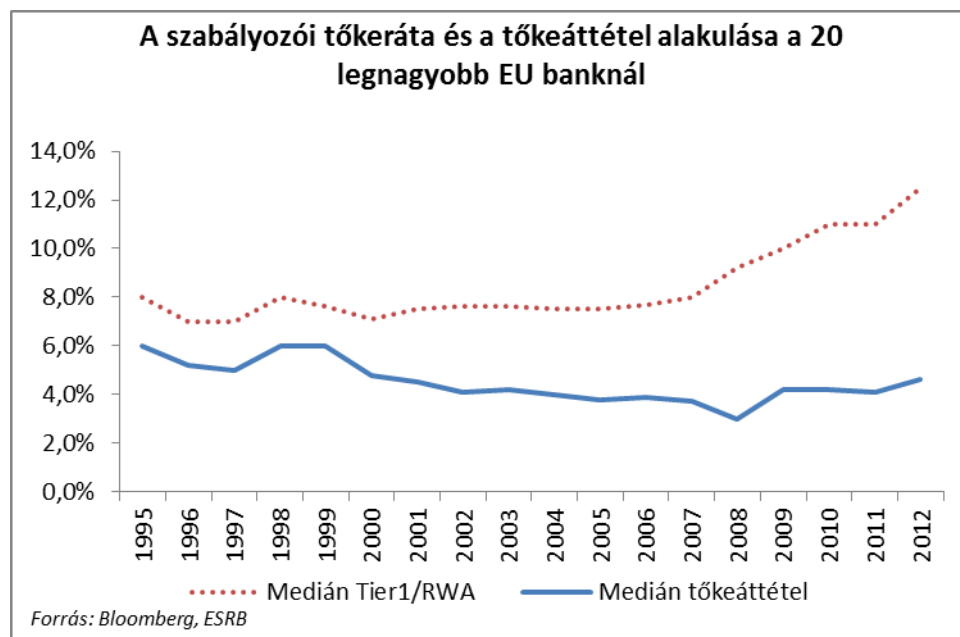
A 2014 elején módosított és az európai szabályozás által is átvett tőkeáttételi mutató értékének a prudenciális előírások keretében történő korlátozása azonban nem helyettesíti a kockázat alapú tőkeráta szabályozást, hanem kiegészíti azt, és alkalmazása egyfajta keverékét jelenti majd a számviteli és a névérték alapú tőkeáttételi limiteknek. A Bazel III és a CRR rendszerében ugyanis a tőkeáttételi mutató a tőke értékéhez viszonyítja hitelintézetek összes (mérlegen belüli és mérlegen kívüli) kitétségének értékét. Érdekességként megemlíthető, hogy hasonló típusú szabályozás egy ideig már létezett Magyarországon. 1989 és 1991 novembere között ugyanis a banktevékenység

folytatásának bankfelügyeleti feltételeiről és az Állami Bankfelügyeletről szóló 106/1989. (X. 29.) MT rendelet szerint a mérlegfőösszeg nem haladhatta meg a bank saját tőkéjének hússzorosát, szakosított pénzüzetnél pedig a tizenötszörösét.

Az új bázeli típusú tőkeáttételi szabályozás célja egy olyan nem kockázat érzékeny, egyszerűen és könnyen kiszámítható ráta kidolgozása és gyakorlati használatának bevezetése, amely korlátozza a bankszektorban a jelentős tőkeáttétek kialakulását, az azzal szükségszerűen együtt járó leépítési folyamatok okozta szélesebb körű, a pénzügyi szektor és a gazdaság egészét érintő károk elkerülése érdekében.

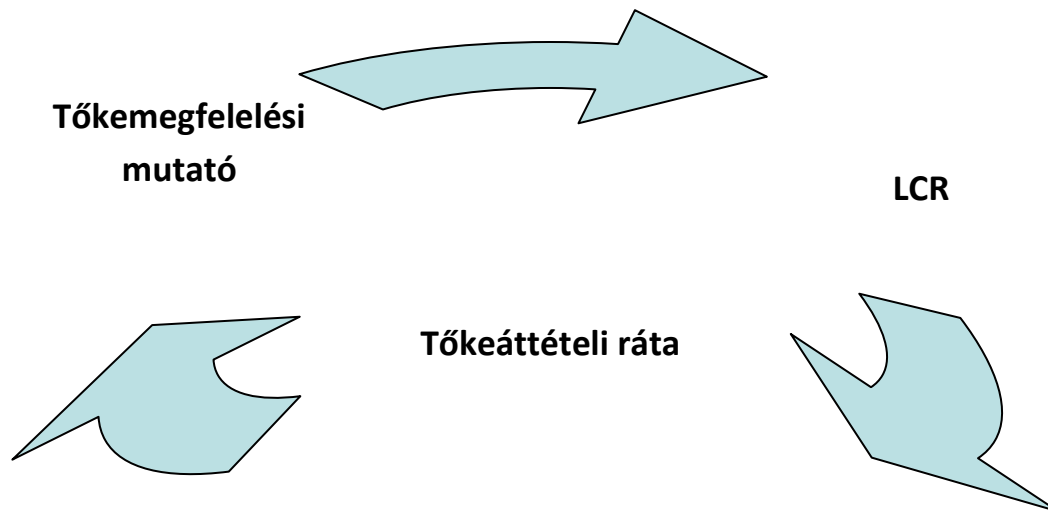
A tőkemegfelelési mutatóra és a tőkeáttételi rátára vonatkozó követelmények rögzítése alapvetően más célt szolgál. Ez előbbi azt méri, hogy az intézmény rendelkezik-e a tevékenysége kockázatainak megfelelő tőkeszinttel, míg a bevezetendő tőkeáttételi mutató azt, hogy a kitétségeket milyen mértékben finanszírozzák tőkével. A tőkeáttételi ráta a kihelyezések tőkéhez viszonyított abszolút értékét korlátozza, nem vonva kétségbe a kockázat alapú szabályozás szükségességét és alapvető célját.

Mint azt az alábbi ábra is szemlélteti, a két mutató nem feltétlenül mozog együtt, illetőleg egy irányba. Elképzelhető a tőkeáttétel csökkentése úgy is, hogy közben nem változik az eszközök kockázatosságát is figyelembe vevő tőkemegfelelési mutató értéke, valamint az intézmények a szabályozói tőkeráta szintjének javulása mellett is növelhetik a tőkeáttételüket.

A fenti két elemhez hozzávéve még az újonnan alkalmazandó likviditási előírásokat is, megállapítható hogy az új hitelintézeti szabályozás csomag egyes tényezői (tőkemegfelelés, tőkeáttételi ráta, likviditásfedezeti követelmény) a bankokra ható ösztönzőket tekintve is fontos kiegészítői egymásnak, amely miatt mindhárom rendszer együttes alkalmazása kívánatos. Ha csak a tőkeáttételi mutatóra vonatkozó előírások korlátoznák a hitelintézetek tevékenységét, akkor az a magasabb

kockázatos kitételek vállalására ösztönözne. Az LCR mutatóra vonatkozó követelmény pedig a magas likviditású, alacsony kockázatos eszközök tartását preferálja, míg a kockázatalapú követelmény teljesítése érdekében a kockázati profil csak pótlólagos tőke rendelkezésre bocsátásával növelhető.

A tőkeáttételi mutató számítása, jelentése és nyilvánosságra hozatala

Bár a tőkeáttételi rátára vonatkozó mutató számítása tekintetében alapvető cél volt az egyszerűség és az alkalmazott számviteli sztenderdektől független összehasonlíthatóság, az eredeti bázeli mutatóra vonatkozó előírások módosítása, illetőleg az európai szabályozásnak a bázeli szabályokhoz képesti jelenleg még fennálló eltérései egyelőre nem biztosítják a fenti célokat.

Gyakorlatilag csak a mérlegen belüli kitételek kezelése tekinthető a mutató szempontjából biztos pontnak: az eszközök egyenként, nettósítás és kockázati súlyozás alkalmazása nélkül kerülnek beszámításra. A mérlegen kívüli tételek számbavétele azonban már a bázeli csomagban is számos változáson ment át, ami várhatóan a CRR követelményrendszerének pontosításában is megjelenik majd.

A bázeli mutató és a CRR szabályozás közötti különbségeket a következők tekintetében szükséges rendezni: mérlegen kívüli tételek hitelegyenértékesítési tényezői, a változó letétek, a származtatott ügyletek és az értékpapír finanszírozási tranzakciók (repo, értékpapír kölcsönzés és hosszú elszámolású ügyletek) szabályozása közötti eltéréseket, valamint a konszolidációs kör tekintetében mutatkozó különbségeket. Hiszen a jelenleg fennálló eltéréseket EU-s sajátosság nem indokolja, a bázeli rendszer jól átgondolt és kidolgozott, kicsivel magasabb követelményt is jelent, mint az európai szabályozás szerinti mutató és versenyszempontból is kedvezőbb, ha hasonló szabályok érvényesülnek.

A tőkeáttételi mutatóval összefüggő felügyeleti monitoring a bázeli egyezményhez csatlakozott országokban már 2011 óta folyik, az EU szintű felügyeleti adatszolgáltatás viszont csak ez évben indult. A tőkeáttételi mutató szintjére vonatkozó nyilvánosságra hozatal viszont mindkét rendszerben

2015. január 1-jétől alkalmazandó követelmény. Erre tekintettel lenne célszerű, ha a Bizottság a felmerült kérdésekre, problémákra minél hamarabb, még 2014-ben választ adna.

Összegzés

Az elmúlt időszakban jelentősen nőtt a hitelintézetek szabályozottságának szintje. Ezt a tulajdonképpen már a második bázeli tőkeegyezmény bevezetésével elindult folyamatot tovább erősítette a pénzügyi-gazdasági válság nyomán keletkezett szabályozási nyomás.

Az európai példa is jól szemlélteti, hogy a kilencvenes évek elejétől milyen messzire távolodtunk, nemcsak időben, hanem a szabályozottság összetettsége tekintetében is. Korábban egyetlen irányelv határolta be a hitelintézetek működését, melyet a tagállamok a nemzeti jogszabályaik figyelembe vételével ültettek át és egészítettek ki. Mára viszont eljutottunk addig a szintig, hogy magát az irányelvet már egy, annak méretét és összetettségét jóval meghaladó, a részletszabályokat rögzítő közvetlenül hatályos rendelet is kiegészíti. Ezeket a jogszabályokat pedig a tagállami hitelintézetek által szintén közvetlenül alkalmazandó, közel háromszáz témakörben az EU Bizottság által kiadandó szabályozástechnikai és végrehajtás-technikai sztenderd egészíti ki majd.

Ebben a kiépülő rendszerben jogosnak tűnő törekvés, hogy legyen egy olyan egyszerű mérce, amely lehetővé teszi a jelentős kockázatok gyors kiszűrését.

Az egyszerűség mellett az összehasonlíthatóság, a konvergencia kérdése is kulcselemnek tekinthető. Az egész banki szabályozás ebbe az irányba halad: a közös működési és prudenciális előírások meghatározásával, az egységes jelentőszolgálat kialakításával, a felügyeleti gyakorlatok egységesítésével, amely folyamat végpontja a közös európai felügyeleti rendszer megteremtése.

A fenti elvárásokhoz jól illeszkedik a finanszírozási tőkeáttételt közvetlenül is korlátozó előírások rögzítése, a tőkeáttételi ráta maximális szintjére vonatkozó limit meghatározása.

Az Európában alkalmazandó mutató kidolgozása és a minimum követelmény kalibrálása során azonban megfigyelhető annak egyre szofisztikáltabbá válása, amely pont az eredeti célok megvalósulását veszélyeztetheti. Ráadásul egy viszonylag egyszerű mutatóhoz képest meglehetősen hosszú időnek tűnik a 2017 végéig tartó kalibrációs időszak, úgy, hogy a minimum követelményre vonatkozó 3%-os teszt szint gyakorlatilag 2010 óta ismert.

Szerkesztett formában megjelent a Privátbankár.hu oldalon 2014. szeptember 23-án.